

Marianna Czapnik
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

„Virtual visits to lost libraries: reconstruction and access to dispersed collections”
Konferencja i zebranie sprawozdawczo-wyborcze Europejskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych (CERL), Kopenhaga, Kongelige Biblioteket, 5–6 listopada 2010 r.

Słowa kluczowe: konferencja bibliotekarska, digitalizacja zabytków kultury, Europejskie Konsorcjum Bibliotek Naukowych (CERL), Heritage of Printed Books Database

Tematem ostatniego seminarium Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych była wirtualna rekonstrukcja księgozbiorów, archiwów i zasobów muzealnych, przechowywanych w różnych krajach i instytucjach. Omówiono projekty wieloletnie, angażujące duże zespoły pracowników i środki finansowe, a także mniejsze, ograniczone do jednej biblioteki. Ich celem ogólnym jest odtworzenie pierwotnego stanu kolekcji, poprzez informację o jej historycznych zasobach oraz udostępnienie w pełnotekstowych bazach elektronicznych.

Pierwszy referat, z którym wystąpili Elmar Mittler (dyrektor CERL) i Karin Zimmermann (biblioteka uniwersytecka, Heidelberg), dotyczył stanu prac i dalszych zamierzeń związanych z digitalizacją księgozbioru pałacowego palatynatu reńskiego w Heidelbergu. *Bibliotheca Palatina* powstała w XVI w. z inicjatywy księcia Otto Henryka (1556–1559), przez połączenie zbiorów miejscowej księżnicy uniwersyteckiej i biblioteki pałacowej. Uznawana za jedną z najważniejszych bibliotek renesansowych w Niemczech gromadziła ok. 3500 rękopisów i ok. 12 000 druków. Zawiera cenne rękopisy średniowieczne, m.in. z dawnego opactwa benedyktyńskiego w Lorsch i wiele interesujących kolekcji prywatnych, m.in. Ulricha Fuggera oraz papieży Urbana VIII, Aleksandra VII i Piusa VI. Cały zasób jest już dostępny na mikrofiszach wydanych w l. 1989–95 przez wydawnictwo Saur Verlag. Od kilku lat zbiory są digitalizowane i udostępniane w Internecie. Wspomniane rękopisy z Lorsch (300 wol.), uzupełnione o zindeksowane przedstawienia miniatur, są już dostępne na stronie biblioteki uniwersyteckiej w Heidelbergu (<http://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/digi/palatina-digital.html>¹). Prace wykonane w l. 2007–2009 były finansowane przez Manfred Lautenschläger Stiftung — zeskanowano wówczas 849 rękopisów i 6500 miniatur².

Następny duży projekt przedstawiła Jutta Weber (Staatsbibliothek, Berlin) oraz Graham Jefcoate (Radboud University, Nijmegen, Holandia). Pod patronatem Georg Forster Gesellschaft w Kassel w 2009 r. powstał zespół, którego zadaniem ma być wirtualne scalenie rozproszonej kolekcji biblioteczno-muzealnej należącej do

¹ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn.

²ZIMMERMANN, K. *Heidelberg University Library – partner of Manuscriptorium/ENRICH*. W: ENRICH, *final conference proceedings*. National Library of Spain, Madrid, 5–6 November 2009, s. 53–56.

Johanna Reinholda Forstera (1729–1798) i jego syna Georga (1754–1794). Obaj Forsterowie brali udział w wielu naukowych ekspedycjach, m.in. ze słynnym angielskim podróżnikiem Jamesem Cookiem. Z podróży pozostały pamiętniki oraz zebrane liczne okazy flory i fauny, a także publikacje naukowe. Zbiory botaniczne Forsterów są rozproszone po całym świecie — znajdują się m.in. w Krakowie.

Inny międzynarodowy program angażujący specjalistów z Danii i Islandii dotyczy ponownego scalenia kolekcji zawierającej największy w świecie zbiór rękopisów islandzkich (Matthew Driscoll, Arnarnaglean Collection of Old Norse Manuscripts, Kopenhaga). Twórcą zbioru był profesor uniwersytetu w Kopenhadze, Árni Magnússon (1663–1730). Zespół liczący ok. 3000 dokumentów, z których najstarszy pochodził z XII w., został przekazany do Biblioteki Królewskiej w Kopenhadze w roku 1730. Po 1944 r., kiedy Islandia oddzieliła się od Danii, trzy czwarte kolekcji przekazano do Reykjavíku. Obecnie prowadzone są wspólne prace nad opracowaniem całości i udostępnieniem w Internecie w ramach projektu ENRICH, finansowanego w latach 2007–2009 z europejskiego grantu eContentPlus³.

Pozostali referenci przedstawili nieco mniejsze projekty, w których do rekonstrukcji rozproszonych księgozbiorów posłużono się badaniem i analizą znaków własnościowych, sygnatur i zapisów bibliotecznych, a także inwentarzy i katalogów. Profesor István Monok (National Széchényi Library w Budapeszcie) omówił problem rekonstrukcji kolekcji należących do kilku węgierskich uczonych i dyplomatów, m.in.: Hansa Dernschwama (1494–1568), Janosa Zsamboky (1531–1584), Andrzeja Dudycza (1553–1589), Mikłosa Istvanffy (1535–1615). Następnie Monique Hulvey (Bibliothèque municipale de Lyon) przybliżyła dzieje księgozbiorów dwójga hebraistów, Sante Pagniniego (1470–1540) i Pierre Bulliouda (1588–1651), których zbiory znajdują się dzisiaj w Lyonie (<http://www.bm-lyon.fr/decouvrir/collections/hebraicaen.htm>). Z kolei Johan Oosterman (Radboud University, Nijmegen) zajął się historią biblioteki zgromadzenia sióstr augustianek w Soeterbeeck (fundacja 1448), którą po zamknięciu konwentu w 1997 r. wraz z zabudowaniami kupił uniwersytet w Nijmegen. Po nim Marina Venier (Biblioteca Nazionale Centrale, Rzym) omówiła projekt wydzielenia księgozbioru klasztoru franciszkanów obserwantów Santa Maria de Aracoeli w Rzymie (19 906 wol.), który po kasatach w XIX w. wraz z zasobami innych zakonów został wcielony do Biblioteki Narodowej. Isabelle de Conihout (Bibliothèque Mazarine, Paryż) zilustrowała sposób poszukiwania woluminów należących uprzednio do znanych kolekcjonerów, takich jak kardynał Mazzarini, Gabriel Naudé, Laubespine oraz Raphael Trichet du Fresne, poprzez porównanie i analizę sygnatur umieszczanych na oprawie bądź na jej wewnętrznych kartach ochronnych. Na koniec Karen Skovgaard-Peterson i Ivan Boserup (Kongelige Biblioteket, Kopenhaga) przedstawili projekt rekonstrukcji biblioteki zamkowej książąt Schleswig-Holstein z Gottorp, przewiezionej do Danii w 1713 r. jako łup wojenny.

Drugi dzień obrad był poświęcony sprawom organizacyjnym. Jak to już bywało w poprzednich latach, osoby odpowiedzialne za poszczególne projekty w CERL przedstawiły sprawozdania z zakresu swojej działalności. W skład Konsorcjum wchodzi obecnie 33 biblioteki i konsorcja z krajów europejskich i Stanów

³Driscoll, M.J., Haswell, E.A., *Handrit.org: a digital library of Icelandic manuscripts*. W: *ENRICH, final conference proceedings*. National Library of Spain, Madrid, 5–6 November 2009, s. 43-47.

Zjednoczonych oraz 3 grupy bibliotek, obejmujące łącznie 19 księżnic (w tym 7 z Polski). Ponadto 8 bibliotek ma status instytucji stowarzyszonej oraz tyleż samo status specjalny. Każda z tych grup członkowskich ma określone prawa związane z uczestnictwem w pracach konsorcjum, zapisane w dokumencie *Rules and Regulations*. Oprócz tego, z możliwości wykupienia subskrypcji umożliwiającej korzystanie z katalogów HBP korzysta 1415 instytucji, głównie z krajów Ameryki Północnej.

Katalog HPB (Heritage of Printed Books Database) osiągnął już liczbę 2.903.958 rekordów przekazanych przez 30 bibliotek i konsorcjów z 17 krajów. W 2010 r. włączono ponad 56 tys. nowych rekordów. Zaległości powstałe w czasie transferu bazy HPB z RLIN do OCLC zostały już przewyżnione, oczekujący od dłuższego czasu katalog mikrofilmów starych druków z Biblioteki Narodowej, BUWr, Książnicy Pomorskiej i Biblioteki Gdańskiej (34944 rekordy), został już zatem włączony do HPB pod nazwą „16th–18th Century Prints, Poland”. Tym samym znacząco wzrosła liczba rekordów bibliograficznych i haseł wzorcowych pochodzących z bibliotek polskich. Ponadto swoje opisy starych druków przesłała do CERL Biblioteka Narodowa⁴ oraz Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. W katalogach HPB systematycznie rośnie liczba opisów bibliograficznych linkowanych do wersji pełnotekstowej danego dzieła. Numery URL są systematycznie dołączane do rekordów włoskiego katalogu SNB ICCU oraz niemieckiego VD16 (druki XVI w.). W związku z rosnącym zainteresowaniem historyków badaniami proveniencyjnymi książki zabytkowej, przedstawiciel OCLC zapowiedział, że pola 561 i 563 (przewidziane w formacie MARC21 dla rejestracji proveniencji i opisu oprawy) będą wkrótce widoczne dla użytkowników.

Ivan Boserup z Kopenhagi (koordynator projektu CERL Portal Manuscripts and Early Printed Material <http://cerl.epc.uu.se/sportal/>) zreferował zmiany wprowadzone ostatnio w związku ze znaczącym wzrostem liczby baz dostępnych na tej stronie. Ponadto przedstawił nowe bazy, które zostaną włączone do tego portalu, w tym Malvine, Europeana Regia (OAI-Dublin Core) oraz Manus-ICCU.

The CERL Portal
Manuscripts and Early Printed Material

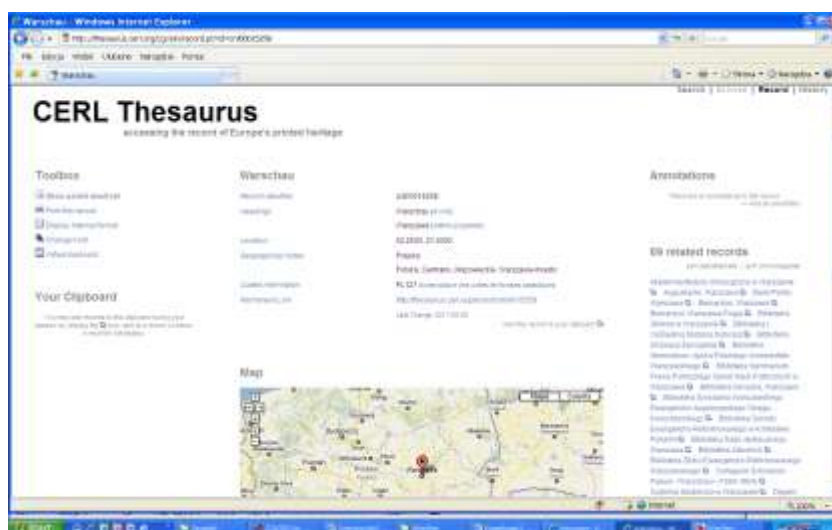
Manuscripts, Archives, and Letters (1,780,900 records) | Early Printed Material: 1400-1800 (8,900,000 records)

All Periods (236,046)	Only Medieval (16,000)	Only Modern (1,800,000)	Union Catalogs & National Bibliographies
☐ National Library of Portugal ☐ CALAMES: Union catalogue of MSS in French Academic libraries ☐ INHOC: MSS in Italian Libraries ☐ Univers. Belgien ☐ Royal Library, Germany ☐ GHI: Union catalogue of GHI holdings (Germany) ☐ National Library of Sweden	☐ EEP: Manus. Digitized manuscripts ☐ Dyer: Scriptorum: Countries of USA ☐ Manuscript Index: Exlibris Europei and other countries ☐ Medieval Latin MSS in Latin Lib. Sweden ☐ INHOC: Material Med. in Dutch Collections	☐ National Library of Australia ☐ White Collection: Sweden Lib. Sweden ☐ EOPFAM: Archival editions in Swedish libraries ☐ FALLOPPE: among the holdings of the IRI (Biblioteca Germana) ☐ JHALLAGE: IIA (Germany) - Press the link to author	☐ Manuscriptum united indexes: Exlibris Europei (united) records ☐ IRIPT: German National bibliography 1600-1700 ☐ EICD: English Short Title Catalogue 1600-1800 ☐ EROVAL: European Register of Oldbooks and digital Media ☐ HBP (CERL): Heritage of the Printed Book: Issuing: 1970, 1980-1990, 2000-2010 ☐ ECRS: Issuing united heritage: Heritage of Spain (N 1900-1900)

The CERL Portal: <http://cerl.epc.uu.se/sportal/>.

⁴1350 opisów druków XVI w. włączono w marcu 2011 r.

Istotne zmiany nastąpiły na stronie CERL Thesaurus <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl> nowy interfejs przebudowano tak, aby mógł być wykorzystany do współtworzenia platformy CERL Research Toolbox. Wszystkie rekordy z tej bazy są już indeksowane przez Google. Interesującym uzupełnieniem haseł zawierających nazwy miejsc druku są dołączone do opisu mapy danego regionu, pobierane z bazy Bernstein Paper Atlas. Ogółem w tezaurusach znajduje się już blisko 800 tys. rekordów, z których znaczną większość — 92,4% stanowią hasła osobowe. W tej grupie jedynie 0,4% stanowią rekordy wytworzone przez biblioteki polskie. Ta statystyka może wkrótce się zmienić, Biblioteka Narodowa bowiem, przy okazji przesyłania opisów bibliograficznych, przekazała również swoją bazę haseł wzorcowych. Systematycznie rośnie też liczba użytkowników tezaurusów, m.in. z Polski, co zostało zauważone.

CERL Thesaurus: <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl>

Kolejne duże zmiany i udogodnienia nastąpiły w 2010 r. na stronie Provenance Information. Poszukiwania nazw poprzednich właścicieli książek można dokonać w trzech bazach: tezaurusach CERL, Material Evidence in Incunabula (MEI) oraz Can You Help — indentifying provenance evidence. Dr Cristina Dondi, sekretarz CERL i badaczka inkunabułów, przedstawiła pilotażowy projekt bazy Material Evidence in Incunabula (MEI), przeznaczonej do rejestracji cech fizycznych druków XV w., takich jak: zapisy proveniencyjne, znaki własnościowe (pieczęcie, ekslibrisy, supereklibrisy, itp.), marginalia, cena, opis oprawy, dekoracja itp.

CERL Provenance: <http://www.cerl.org/web/en/resources/provenance/main>.

Material Evidence in Incunabula: <http://www.cerl.org/web/en/resources/mei/main>.

Baza ta jest linkowana z katalogiem Incunabula Short Title Catalogue (ISTC) prowadzonym w British Library, skąd pobierane są opisy bibliograficzne, oraz z CERL Thesaurus, gdzie znajdują się ujednoczone nazwy posesorów danego inkunabułu. Dawni właściciele książek są szeregowani według określonych kategorii: osoby prywatne lub instytucje, duchowne lub świeckie, kobiety, mężczyźni oraz według profesji. Indeksowane są także zapiski rękopiśmienne, np. noty korektorskie, tłumaczenia, komentarze do tekstu, cenzura, podkreślenia i inne ślady lektury. Baza powstaje przy współpracy z uniwersytetem w Oksfordzie, British Library i bibliotekami włoskimi. Zapisy proveniencyjne są notowane w formie występującej na druku.

Plan rozwoju CERL na lata 2010–2015 zakłada przede wszystkim tworzenie i rozwój naukowej sieci akademickiej i nawiązanie bliższej współpracy z różnymi międzynarodowymi organizacjami bibliotecznymi. Prowadzone są rozmowy z British Library oraz Ligatus dotyczące tworzenia wspólnej bazy opraw zabytkowych. Do współpracy z Europeana Board utworzono dwie wspólne grupy robocze (v1.0 Working Group, Aggregation Working Group). Ich zadaniem będzie zbadanie możliwości linkowania danych z baz Europeany do HPB i CERL Thesaurus. Ponadto

w Kopenhadze odbyło się pierwsze spotkanie przedstawicieli CERL oraz kilku innych międzynarodowych organizacji, takich jak: IFLA RBMS, IFLA Preservation, LIBER, Association of Research Libraries ze Stanów Zjednoczonych oraz OCLC, na którym dyskutowano możliwości nawiązania bliższej współpracy.